

HVIS FREUD HAVDE LEVET ...

En anmeldelse af:

Ole Andkjær Olsen, Christian Braad Thomsen og Bente Petersen (red.):

Fokus på Freud.

København: Hans Reitzel, 2006. 336 sider, kr. 325.

Jean-Christian Delay og Elisabet Holst (red.):

En fandens bestilling – kan vi slippe for det ubevidste?

København: Frydenlund, 2006. 222 sider, kr. 269.

Susanne van Deurs og Stig Dankert Hjort (red.):

Psykotering i Danmark. Brikker af en helhed.

København: Psykoterapeut Foreningens Forlag, 2006. 231 sider, kr. 250.

René Rasmussen

Hvis Sigmund Freud havde levet i dag, hvad ville han så have set som væsentligt anderledes end på sin egen tid? Et aktuelt spørgsmål i året for hans 150 års dag, hvor der er sået tvivl om, hvis ikke horrible beskyldninger i forhold til psykoanalysen. Tre danske værker forholder sig på hver deres måde hertil: Ole Andkjær Olsen, Christian Braad Thomsen og Bente Petersen (red.): *Fokus på Freud*, Jean-Christian Delay og Elisabet Holst (red.): *En fandens bestilling – kan vi slippe for det ubevidste?* og Susanne van Deurs og Stig Dankert Hjort (red.): *Psykotering i Danmark. Brikker af en helhed*, men før vi ser på dem, vil jeg skitsere fire svar på spørgsmålet.

1) Globaliseringen, der ikke blot er økonomisk og politisk, men også subjektiv, som det fremgår af den massive forskning i gener og alverdens fænomener, der henføres hertil (dovenskab, hysteri, tics, depressivitet, kvinders underlegenhed, homoseksualitet, dansearter, drenges leg med biler osv.). Globaliseringen er også en bastant kortlægning af og et rykind i subjektets hjerne, der ofte ledsages af mentale inklusioner af kognitiv art. Biokontrol og en række evalueringsformer er varianter her indenfor med de særlige angstformer, som dette udvikler.

2) Freud ville derfor nok også have bemærket angstfænomenet, der globalt set hænger sammen med opkomsten af vores tids særlige terrorisme. Men en eftersøgning af angstforårsagende kilder ville for ham forbinde sig med en af de store brokkasser, som bl.a. den genetiske forskning og den i dag stærkt reducerede psykiatri er med til u hæmmet at promovere: depression. Den mindste psykiske lidelse klassificeres i dag af læger, psykiatere, psykologer osv. uden de store overvejelser som depression, hvorefter der med lige så store armbevægelser ofte udskrives anti-depressiv medicin. Hvordan denne lidelse hænger sammen med subjektets øvrige liv, arbejde, familie, tidligere lidelser osv., er irrelevant. Er der noget lettere end at udskrive medicin og slippe for at høre på folks problemer? Depressionshypotesen udelukker ligesom den genetiske reduktion subjektet og dets tale, og når denne ses i lyset af de galoperende syge manualer, som udvikles i bl.a. USA (jf. *DSM I-IV*), er det tydeligt, at der sker en ekstrem sygeliggørelse af subjektet. Freud ville have bemærket, at subjektet lever en kummerlig tilværelse, ikke blot fordi det underlægges biokontrol m.m., men også fordi en række særtræk ved det reduceres til depressioner.

3) Et tredje, men ikke mindre væsentligt aspekt ville have været forandringen omkring seksualiteten, hvis traumatiske karakter stadig står som psykoanalysens unikke opdagelse. Hvor Freud levede under victorianismens storstilede fortrængning af seksualiteten, rigt illustreret af hysteriske kvinders epileptiske anfald, den tids helt legale orgasmer, eller af victorianismens store kjoler, lever vi i dag under påbudet om nydelse. Det betyder ikke, som 68-generationen naivt forestillede sig, at alting er bedre, da nydelsen i sig selv er problematisk, eftersom den sætter det talende og sprogligt determinerede subjekt over styr.

Nydelsen er kropslig: jo mere der er af den, desto mindre plads er der til subjekts plads i sproget, hvilket understreger en intim sammenhæng mellem angst og nydelse samt, at nydelsen stadig udgør et traumatisk område. Nydelsen er tilmed et særligt salgsprodukt eller merprodukt ved alle varer: fra *Coca Cola* via mobiltelefoner frem til biler tilbydes vi en særlig nydelse. Nydelsen er i den forstand blevet en handelsvare, som vi ikke kan afvise og som reguleres via kroppens egne 'regler', da den ødipale fader ikke længere regerer her.

Det er heller ikke muligt at surfe på Internettet eller åbne sit e-mail-program uden at blive budt på seksuelle oplevelser: forlænget potens, porno, skedecreme osv. Og vores børn? Skal de være drenge ikklædt pigetøj? Eller piger udstyret med peniser eller dildoer? Homoseksuelle eller lesbiske mænd? Udbudet er enormt, men nydelsen uafviselig. Hvor den på Freuds tid var fortrængt, er den nu indskrevet i særlige påbud, der følger markedets mekanismer uden for den faderlige funktion, som Freud lokaliserede i sin samtids udbredelse af ødipuskomplekset.

4) Et fjerde essentielt punkt, som Freud ville have bemærket, er netop faderens fortsat reducerede funktion. Genetikken udgør højst en lunefuld

'moder', hvis indfald (depression, dovenskab, tics osv. pga. de mærkværdige gener) skaber angst og følelse af fremmedhed, og terroristernes kamp for at oprette en særlig faderposition i vestlige samfund er blot med til at forstærke angsten. Nydelsens påbud er ikke iscenesat af myten om en obskøn fader, som Freud så inkarneret i urfaderen, der havde retten til alle kvinder og deres nydelse, men af reklamer, de ting, som reklamerne skal sælge, udbredelse af stoffer, alkohol, krav om større seksuel nydelse (jf. f.eks. swingersex) osv. Der er tale om en tøjlesløs invasion på subjektets enemærker, der ikke længere er beskyttet af den særlige faderfigur, som Freud på godt og ondt lokaliserede i sin samtid. Faderens symbolske funktion, der består i at repræsentere nydelsens forbud, er ikke længere universel. Spørgsmålet er, hvilken status den overhovedet har i vores samtid? Om den overhovedet har en funktion i dag?

Den engelske filminstruktør Peter Greenaway har givet sit svar i sine film, der ofte handler om depraverede mænd eller fædre, der lever i voldens og seksualitetens regime, hvorfra der ikke er nogen udvej for ofrene (kvinder, døtre osv.) andet end en tragisk gentagelse af disse særlige autoriteters voldelige og seksuelle adfærd. I sin dokumentarfilm *Darwin* konkluderer han, at den højtestimerede videnskabsmand Darwin påviste, at seksualiteten er det vigtigste i menneskets liv (reproduktion, samleje, at spise, have afføring osv.), og at mennesket står uden moral eller etik, eftersom det, iflg. Darwin, er evolutionen og ikke en metafysisk instans som Gud, der bestemmer menneskets adfærd.

Det kan også formuleres som, at der ikke længere optræder et egentligt faderideal, som Freud forestillede sig i sin myte om urfaderen, som sønnerne slog ihjel, dog ikke for at kaste sig over kvinderne, men for efter hans død at acceptere hans forbud, der blev til idealer for dem. Freuds myte holder ikke i dag. Der er ingen universel faderfigur, men måske lokale symbolske faderfunktioner af en helt anden art. Faderfunktioner, som den enkelte kan identificere sig med på sin helt egen måde og benytte som model for sit liv, men som ikke længere sikres af nogen universel sammenhæng. Lokale faderfunktioner konfronteres tilmed med genetisk globalisering.

Vi slipper alligevel ikke for psykoanalysen

Men at Freud ville være blevet overrasket over tingenes tilstand i dag eller at hans myter ikke holder længere, kan ikke tilsidesætte hans væsentlige indsats på subjektets felt. Opfindelsen af psykoanalysen bestod netop i at give plads til subjektet, og denne opfindelse fandt sted samtidig med videnskabens egentlige gennembrud. Selvom Freud i overensstemmelse med oplysningsfilosofiens ånd en række steder sætter sin lid til videnskaben, f.eks. i sin idé om reduktion af religionen til en illusion, er det vigtigt at være opmærksom på, at ikke alene forekommer psykoanalysen set fra videnskabens

synsvinkel at være uvidenskabelig, men at videnskaben fra psykoanalysens synsvinkel kan ses som en særlig variant af dødsdriften.

Subjektet er determineret af sin plads i sproget. Det er et subjekt underkastet (subjektiveret) sproget og de grænser, som dette sætter (subjektets plads i og mulighed for at benytte sproget er f.eks. på afstand af dets krop eller ord herfor). Men videnskaben griber tingene an uden inddragelse af subjektets særlige position i sproget. Et fælles træk, der synes at gælde for næsten alle former for videnskab, er derfor, at den fordrer en bevægelse, der indgår i dødsdriften, der, som bekendt, ikke er en særlig aggression rettet mod den anden, men den akt, hvormed subjektet sætter sig selv over styr (indtagelse af stoffer, druk, social deroute, ekstremt kropslige præstationer osv.). Jeg vender tilbage hertil, men først et par indledende ord om Delay og Holst (red.): *En fandens bestilling – kan vi slippe for det ubevidste?*

Bogen drejer sig i høj grad om subjektets plads i en tid, hvor videnskaben, nydelsen og den svækkede faderposition står centralt. Den er skrevet ud fra en lacaniansk synsvinkel, men introducerer ofte let og elegant hertil, skønt visse artikler til tider tager nogle af Lacans svære begreber for givet. Den er iøvrigt den af de tre anmeldte bøger, der forholder sig mest kritisk til vores samtid. De femten artikler er skrevet af Jean-Christian Delay, Eric Allouche, Marina Testa Pedersen, Jane Bykær, Niels Møller, Frank Grohmann, Freud, Jacques Nassif, Amy E. Cohen, Francisco J. Varela og Laurits Lauritsen.

Allouche beskriver i *Det genfundne Paradis*, hvordan dødsdriften udfolder sig hos narkomaner: »... selve betingelsen for at mærke nydelsens rus, er at risikere noget, sætte en del af sin formue, kontrol over tingene, eller sit liv, på spil« (s. 19). Nydelsen er ikke god for helbredet, da kroppen ikke er beregnet på de ekstreme nydelsesformer, som vores kultur tilbyder (narkotika, alkohol, ekstremsport osv.). Men før kroppen evt. forgår under en sådan nydelsesform, tilsidesættes subjektet og sproget. Det er denne tilsidesættelse, der er vigtig i arbejdet med narkomaner, der desuden ikke viger fra den smertefulde nydelse eller for risikoen for deres egen død. På glimrende vis illustreres dette af Allouches tekst, der dog understreger, at nydelsen er blevet et imperativ.

Et andet sted, hvor nydelsen slår igennem, er hos ungdommen med dens pubertet, der er omdrejningspunktet for Møller: *»Jeg er ikke hjemme« – unge i analyse*. De essentielle forandringer, der sker med kroppen i denne overrumplende tid efter latenstiden, som Freud talte om, vedrører frem for alt nydelsen og oplevelsen af kroppen som noget fremmed. De unge, som Møller kommer i kontakt med, mangler den imaginære (kropsligt narcissistiske) dimension, der kunne have muliggjort en spejling i andre jævnaldrende. De finder ikke støtte i en spejling i andre, ligesom de mangler idealer at støtte sig til. De er derfor isolerede fra en række sociale sammenhænge og overladt til sig selv, når de skal finde en løsning på deres problemer. Ingen faderlig funktion (ideal) eller imaginær støtte (spejlfigur) fungerer for dem.

Møllers terapeutiske arbejde består i at støtte et arbejde, der giver plads til subjektet i den forvirrede overgang, som puberteten udgør.

Hans tekst beskriver en række interessante detaljer forbundet hermed og den manglende symbolske støtte, som bl.a. er foranlediget af faderens reduktive funktion, selvom Møller ikke beskriver sidstnævnte eksplicit, men mere ser på effekterne heraf. Han betoner også, hvordan det sociale system tilsidesætter subjektets egentlige tale, fordi kodeordene herfor er: »... korte forløb, effektivitet og kontrol« (s. 61). Vi kender devisen fra den kognitive terapi salgsslogan. Disse interessante perspektiver misprydes desværre lidt af, at Møller nogle gange beskriver sit arbejde som terapeutisk og andre som analytisk uden at forklare denne terminologiske glidning eller hvordan der overhovedet skulle være plads til en egentlig psykoanalyse, når unge henvises af et socialt system, der sætter kontrol og effektivitet højest.

Et af de øvrige centrale perspektiver i *En fandens bestilling – kan vi slippe for det ubevidste?* er, som anført, forholdet mellem psykoanalyse og videnskab, der samtidig indbefatter en række betragtninger over kognitiv terapi, da sidstnævnte støtter sig til kognitiv videnskab. Specielt Delays tre tekster, heraf en forfattet sammen med Lauritsen, beskæftiger sig med denne synsvinkel, der også er betinget af den kognitive terapi store udbredelse og massive angreb på psykoanalysen.

En væsentlig tese for kritikken af den kognitive terapi er, at den ikke er en videnskab, sågar ikke engang en terapi (sidstnævnte aspekt uddybes nedenfor). Da den ikke er en kognitiv videnskab, kan den mere eller mindre afvises i den dialog, som Dealy fører med den kognitive videnskab, selvom han i sin *Psykoanalyse og videnskab – kan de undervære hinanden?* understreger videnskabens asubjektiverende karakter. Dødsdriftsaspektet dukker også implicit op her: »Mennesker har med tandemmen videnskab-teknologi fået en maskine, der kører af sig selv« (s. 130).

Men til trods for de aspekter, der tilsidesætter subjektet, ser Delay positivt på den kognitive neurovidenskab repræsenteret af bl.a. Cohen, Varela og Damiso (en artikel af Cohen og Varela omhandlende forbindelser mellem denne videnskab og psykoanalysens behandling er oversat i bogen). Han spørger derfor, om der ikke inden for denne videnskab er ved at indtræffe et brud med tidligere videnskabers tilsidesættelse af subjektet (s. 148), idet han bl.a. henviser til Varelas ideer om et gensidigt forhold mellem *embodied* bevidste tilstande og lokal neural aktivitet (s. 149), da disse ideer peger på, at bevidstheden er fragmentarisk (jf. Lacans idé om det 'delte' subjekt, dvs. et subjekt, der er underkastet sprogets mekanismer og spaltet mellem dets plads i sproget og kroppen udenfor). Selvom Delay er forbeholden over for aspekter ved disse ideer, da de forveksler subjektivitet og bevidsthed, er han overvejende positivt indstillet.

Hermed overses imidlertid Lacans essentielle betoning af, at det er mødet mellem subjektet og den Anden forstået som et sted i sproget uden for subjektet, ofte dog inkarneret i bestemte personer i subjektets opvækst, der er

det centrale for subjektets adgang til og senere position i sproget. Den Anden er den sandhedsmekanisme i sproget eller det ordforråd, der i sig selv ligger uden for subjektet, der derfor, så at sige, fødes ind i den Andens univers. Den kognitive neurovidenskab, hvad enten den er positivt eller negativt indstillet over for psykoanalysen, ignorerer imidlertid den Andens funktion. Der er ingen Anden i den kognitive videnskab, intet centralt socialt samspil mellem subjektet og den Anden, men derimod isolerede undersøgelser af menneskets hjerne eller forhold til isolerede sætninger i sterile laboratorier. Blev forholdet til den Anden inddraget, ville den tilmed være nødt til at forlade sit laboratorium, da dette forhold går ud over sådanne undersøgelser eller isolerede sætninger.

Delay og Lauritsens tekst: *Psykoanalysen i den moderne verden* peger på psykoanalysens prekære situation i en verden med kontrol og evaluering med bl.a. en inddragelse af psykoanalysens specielle historie i Danmark (Reich, Sexpol, kulturradikale osv.) og Lacans særlige udvikling heraf. Den betoner endvidere, at det er nødvendigt for analytikeren at have en særlig dannelse samt at kunne tale med det ubevidste (s. 181). Selvom jeg ikke er sikker på, at man kan tale hermed, peger dette på forholdet til den Anden og betoner, hvorfor den kognitive terapi går galt i byen, fordi den ligesom videnskaben udelukker dette forhold for ikke at snakke om nydelsen, drifterne, subjektets deling og forhold til det andet køn. Hvor videnskaben syr subjektets deling til, fortrænger den kognitive terapi alt det, der ikke passer ind i dens særlige skemaer eller indlæringsprocesser.

I et særlig *Appendiks A: Kognitiv terapi er hverken psykoterapi eller kognitiv videnskab* fremføres det atter, at kognitiv terapi ikke er videnskab, sågar ikke en terapi, idet psykoterapi defineres som en behandling af »... psykiske konflikter vha. en psykisk behandling der overskrider den lægevidenskabelige logik« (s. 195). Desværre er det ikke en helt fintmærkende definition, al den stund store dele af *IPA* påberåber sig en lægevidenskabelig logik eller inddrager de skemaer, der er centrale i den kognitive terapi. Der argumenteres beklageligvis heller ikke for, hvorfor der ikke skulle være et fælles epistemologisk grundlag for den kognitive terapi og den biologiske psykiatri eller neurovidenskab. Centralt for begge er i hvert fald tilsidesættelsen af subjektet og den Anden.

Freud i dagens lys

Andkjær Olsen, Braad Thomsen og Petersen (red.): *Fokus på Freud* rummer treogtyve mindre tekster af Freud, heraf tre der ikke tidligere er oversat, samt treogtyve enkeltstående kommentarer til disse tekster med fokus på Freuds indflydelse på dansk kulturliv eller hvordan Freuds indsigter gør sig gældende i dag. Kommentarerne er skrevet af Ole Andkjær Olsen, Christian Braad Thomsen, Bente Petersen, Peter Thielst, Bent Rosenbaum, Preben

Hertoft, Christian Graugaard, Talli Ungar Felding, Finn Korssa, Bo Møhl, Søren Aagaard, Gert Rønsby, Hanne Paludan-Müller, Susanne Lunn, Margit G. Jørgensen, Martin Lotz, Steen Visholm, Judy Gammelgaard, Laurits Lauritsen, Torben Ulrich, Jørgen Dines Johannes, Paardekooper, Stig Dankert Hjort, Jørgen Knudsen og Lillian Munk Røsing. Samtlige tekster om/af Freud er let tilgængelige og kan læses af alle, der er interesseret i Freuds ideer eller som vil introduceres mere alment hertil. Her vil jeg dog kun forholde mig til kommentarerne.

Rosenbaum argumenterer i *Drømmetydningens fundament i det nye årtusinde* for, at drømmetilstande ikke kan lokaliseres præcist tidsligt i videnskabelige undersøgelser, men også for, at det er nødvendigt at se Freuds forståelse ud fra den nyeste hjerneforskning (op. cit., s. 34ff). Til trods for sine rødder i danske lacanianske sammenhænge lægger han sig her op ad en neuropsykoanalytisk forståelse. I overensstemmelse hermed afviser han Freuds idé om den anden scene, som drømmen skulle udspille sig på (den Anden er, som anført, udelukket i kognitiv videnskab). Nu benytter Freud ikke kun ideen om den anden scene i forbindelse med drømme, men også med vitsen, og ideen herom ligger til grund for Lacans idé om den Anden. Selvom Rosenbaum fremskriver en række centrale pointer omkring drømme, indskriver han sig samtidig i en neurobiologisk udgave af psykoanalysen, hvorefter subjektet let sygeliggøres i henhold til nyeste neurobiologiske landvindinger (tænk blot på de flere hundrede sygdomskategorier opført i den mange hundrede sider lange *DSM-IV*), ligesom forholdet til den Anden kan sættes i parentes.

Graugaards *På sporet af en polymorf normalitet* udgør i den sammenhæng et åndehul, eftersom den pointerer Freuds idé om barnets oprindeligt polymorfe perversion samt at det vil være ørkesløst at skelne mellem 'sundhed' og 'sygdom' (s. 62). Han betoner også, at Freuds ideer om seksualiteten ikke stemmer overens med dens nutidige form (jf. påbudet om nydelse), selvom hans behandlingsform og teori stadig holder langt hen ad vejen. Det er muligt at se forestillingen om barnets oprindeligt polymorfe perversion som et billede på en oprindelig nydelse, som sproget skriver sig ind i, ja tilmed som en nydelsens substans, som sproget skærer over, idet subjektet får en særlig plads i sproget. I den henseende er subjektets oprindelse funderet på en forkastelse af denne nydelsessubstans, eller subjektets bekræftelse af sproget udgør en forkastelse af nydelsens substans. Måske er det forsøget på at ophæve eller tilsidesætte selve denne forkastelse, der står centralt i vores tids påbud om nydelse?

Lauritsen, der i sin tekst: *Sprog, logik og tænkning – på det ubevidstes betingelser* implicit støtter sig til den yngre Lacans ideer om psykosen, anfører dog det modsatte: »En benægtelse forudsætter, at der først har været en bekræftelse« (s. 219). Der er passager hos Freud, specielt teksten *Benægtelsen*, som Lauritsen kommenterer, der bekræfter den forståelse, men andre steder taler Freud om en oprindelig masochisme, der udgør en blanding af eros

og dødsdrift (se *Masochismens økonomiske problem* i *En fandens bestilling – kan vi slippe for det ubevidste?*). En dødsdrift før subjektet, så at sige, bliver til. I stedet for at se psykosen som en forkastelse af sproget, kan den derfor ses som en 'oprindelig' bekræftelse af nydelsens substans eller rettere sagt en umulighed af at distancere sig herfra. Psykotiske subjekter har om noget problemer med deres usikre grænser for nydelsen. Neurosen rummer derimod en forkastelse af nydelsens substans. De særlige symptomer og lidelser, som psykoanalysen konfronteres med i dag, stammer iøvrigt fra nydelsens uomgængelige invasion i vores liv i en kapitalistisk hverdag, hvor jagten på merværdi (profit) er ækvivalent med jagten på mere og mere nydelse, – på mernydelse.

Dette falder, som anført, sammen med reduktion af faderfunktionen, hvor sidstnævnte, iflg. Freud, som Andkjær Olsen viser i *Oprør og faderlængsel*, hænger intimt sammen med ødipuskomplekset. Munk Rösing ser i *Manden Moses og den nomadiske universalisme* herpå i Freuds sidste bog: *Manden Moses*, der også betoner, at Moses ikke var jøde, men en fremmed, en anden, selvom han blev leder for det jødiske folk. Freuds forståelse af Moses udgør dog en bekræftelse af hans ideer om Ødipus: faderen må myrdes, hvorefter drabsmændene – ligesom sønnerne i myten om urfaderen – imidlertid ikke trods Moses' ideer, men gør dem til deres egne, til deres ideal. Munk Rösing diskuterer på glimrende vis forholdet mellem Moses og Jesus, omskærelsen som et tegn på fadermordet, universelle træk forbundet med Moses-historien osv., idet hun understreger, at Freuds bog skulle udgøre et gevaldigt forsvar for universalismen over for den partikulære (etniske, nationale) identitet, som fik fatale konsekvenser i bl.a. Holocaust. Denne universalisme har tilmed nomadisk karakter, som det fremgår af Moses' vandring med det jødiske folk. De universelle vilkår består i »... at aldrig være identisk, heller ikke med sig selv« (s. 325).

Jeg vil gerne skrive under på Munk Rösings konklusion, som i høj grad på paradoksalt vis også gør sig gældende i vores globale samtid, men jeg ser tillige Freuds bog som endnu et af hans forsøg på at sikre en transcendent faderinstans, der bygger på faderdrabet og sønnernes indoptagelse af dennes ideer: et forsøg, der ikke længere passer til vores samtid, hvor vi netop er bestemt af partikulære identiteter præget af det lokale. Dette gælder ikke kun familien og de særlige bud på særegne faderfunktioner, som denne rummer, men også de mindre fællesskaber, der etablerer sig i vores samtid. F.eks. danner homoseksuelle mænd fællesskaber under forudsætning af, at ikke alle andre får lov til at deltage heri: pædofile, lesbiske, biseksuelle osv. er udelukket herfra, ligesom en skakklub vil udelukke folk, der tænker højt eller fortæller andre, hvordan de skal trække. Alle sådanne partikulære foreninger eller grupper – det er dem, som vi alle overvejende er determineret af uden for familien, ligesom de er med til at regulere nydelsen – er holdt sammen af en særlig faderfunktion, dvs. særligt symbolske regelsæt og etiske retningslinjer, der kun fungerer lokalt.

Freuds aktualitet i dag må altså ses på baggrund af de historiske forandringer, der er indtrådt siden hans eget virke, men det udelukker ikke, at der er et helt felt af historiske krydsninger, der endnu fremstår som underbelyste i psykoanalysens historie. Dankert Hjort peger således på det endnu uudfoldede forhold mellem Kierkegaard og Freuds tanker, ligesom Knudsen peger på Brandes' forhold (eller ikke-forhold) til Freud i *Fokus på Freud*. Der ligger en stor interesse i en indkredsning af disse forhold for en forståelse af psykoanalysens udfoldelse i Danmark, som iøvrigt meget sigende er det eneste sted i Norden, hvor en lacaniansk psykoanalyse har slået egentlig rod. Forklaringen herpå hænger sikkert sammen med Kierkegaard og Brandes' særlige betydning for dansk kulturliv. Det er også vigtigt at være opmærksom på, at Kierkegaard er lige så aktuel som Freud for en forståelse af det partikulære ved subjektet. Angst, seksualitet, sygdom til døden (melankoli) er f.eks. aspekter hos Kierkegaard, der langt fra har fået den opmærksomhed, som er påkrævet i en analytisk kontekst.

Fokus på Freud rummer en række heterogene kommentarer til Freuds tekster, – heterogene, fordi de er skrevet af skribenter med forskellig baggrund (analytisk og/eller kulturel) og fordi de ikke repræsenterer en homogen synsvinkel på psykoanalysen, hvormed bogen også adskiller sig radikalt fra Delay og Holsts. Det har absolut sin force, hvis man vil orientere sig bredt i psykoanalysens arbejde i Danmark i dag, men det betyder også, at jeg indimellem savner den dynamiske polemik over for andres syn på psykoanalysen eller videnskaben, der er til stede hos Delay og Holst. Psykoanalysen er en del af det offentlige liv i dag, hvis den ikke ligefrem er skydeskive herfor (jf. ideer om kontrol og evalueringer heraf), men hvis den ikke insisterer på sin særlige plads, underminerer den sit eget grundlag. Dermed åbnes der også for en glidning over mod terapiformer af narcissistisk eller manipulerende art, som tilfældet er med kognitiv terapi og dens vilje-til-fortrængning af subjektet.

Er psykoanalyse og psykoterapi en helhed?

Forskelle og ligheder mellem psykoterapi og psykoanalysen står centralt i van Deurs og Dankert Hjort (red.): *Psykoterapi i Danmark. Brikker af en helhed*, der samtid udgør en glimrende historisk og teoretisk introduktion til feltet skrevet af fjorten forskellige skribenter (fra bl.a. psykoanalyse til kognitive eller kropslige terapiformer): Susanne van Deurs, Stig Dankert Hjort, Ulrik Helt Haahr, Lis Hillgaard, Ole Vedfelt, Marianne Ammitzbøll, Ole Ry Nielsen, Marianne Bentzen, Ulla Wattar, Kirsten Lindved, Merete Holm Brantbjerg, Maria Marcus, Pia Skogemann og Emmy van Deurzen. Alle er medlem af *Psykoterapeut Foreningen*. Bogen er let skrevet og henvender sig til alle, der er interesseret i det psykoterapeutiske eller analytiske felt.

Ligesom tilfældet med Delay og Holsts bog er et ærinde også over for offentlige myndigheder at pege på nødvendigheden af den form for behandling, der bedrives af de involverede behandlere, ligesom lægmandens nødvendige indfaldsvinkel fremhæves (jf. Freuds ideer om lægmandsanalysen, der diskuteres af Rønsby og Paludan-Møller i *Fokus på Freud*). Dankert Hjort har i den sammenhæng forfattet en interessant tekst om psykoanalytisk genfund: *Kampen for anerkendelse*, der samtidig rummer en glimrende historisk oversigt over dens udvikling i Danmark.

Psykotering i Danmark. Brikker af en helhed er endnu mere heterogen end *Fokus på Freud*, eftersom den gaber over behandlingsformer, der står i modsætning til hinanden. Men sammenlignet med *En fandens bestilling – kan vi slippe for det ubevidste?*, der mangler en egentlig redegørelse for, hvad en terapi er, er der flere definitioner heraf i den.

Vedfelt, der er kendt for sin forankring i Jungs dybdepsykologi, parrer således denne med indsigter fra den kognitive videnskab. Jungianere har tydeligvis også en særlig forkærlighed herfor: »Det enkelte menneske bærer hele evolutionen fra amøber og krybdyr til pattedyr, aber og mennesker i sig.« (*Drømmearbejde – teori og praksis*, i van Deurs og S. Dankert Hjort, op. cit., s. 103). Når denne antagelse forbindes med Jungs ideer om arketyper, det kollektive ubevidste osv., er terapeuten ligesom videnskabsmanden placeret i 'sandhedens' position understøttet af den særlige autoritet, der er forbundet hermed. Vedfelt kan derfor aflæse sin klient Bos kropssprog under første samtale og under næste uden videre tolke en incestdrøm som udtryk for et vendepunkt i en følelsesmæssig udvikling.

Dette svarer til, hvad Freud kaldte en vild analyse, hvor terapeuten optræder som autoriteten, der ved, hvordan patientens drømme og kropssprog skal fortolkes. Sandheden ligger ikke hos subjektet, men hos videnskabs-terapeuten. Subjektets tale bliver afsnøret af en terapeutisk mester, der ved eller foregiver at vide, selvom denne mester evt. samtidig forsøger at styrke klientens jeg, dvs. det narcissistiske jeg, der tror sig herre i sit eget hus, eller som i hvert fald burde være det i henhold til jegets selvforståelse. Gestaltterapien, som den fremstilles af Ry Nielsen, understreger dette: »De traditionelle psykoanalytiske størrelser – det'et, jeg'et og personligheden – ses ikke som lokaliteter i psyken, men som funktioner tilhørende selvreguleringen.« (*Er den varme stol stadig varm?*, ibid., s. 129). Jeg-forstærkning eller selvregulering, der iøvrigt ignorerer nydelsens essentielt traumatiske karakter, står således foruden den terapeutiske mesterposition centralt i disse former for psykotering.

Bentzen, der i *Choktraumer og choktraumebehandling – om hjerne, krop og bevidsthed* bygger på kognitiv videnskab og udfører en form for kognitiv terapi, lægger sig i forlængelse heraf. Bentzen kan således konstatere, at der i nervesystemet hos Torkil, der har haft et chok, sker det, ».. at hans amygdala, som aktiverer stærke følelser af især angst og vrede (...), bliver lidt alarmeret« (s. 143). Og senere: »Hans hippocampus er heller ikke genakti-

veret endnu, så han opfatter ikke rigtig, hvad der sker omkring ham ...« (s. 145). Torkil har derfor brug for tryghed, men hans terapeut »... kender sig selv så godt, at hun i meget af terapitiden kan relatere fra en temmelig klar indre tilstand af medmenneskelig nænsomhed, og det hjælper på trygheden« (s. 147). Ordforrådet er et andet end hos Vedfelt eller i gestaltterapien, men terapeutens position er identisk: bedrevidende, narcissistisk indlevende og jeg-forstærkende.

De narcissistiske aspekter står også centralt i Holm Brantbjergs beskrivelse af *Bodydynamic Analyses i Tag vare på dig selv som behandler*: »En af de dybeste indlæringsmetoder hos mennesket er spejling« (s. 183). Hvilket dog ikke kun indbefatter en positiv spejling, men også, at terapeuten kan blive vred på sin klient og giver udtryk for sin vrede. Freud ville sikkert forstå dette som en modoverføring, der turde fordre en videre analyse for behandlerens vedkommende, men her ses det som et positivt element for behandlingen, eftersom klienten har brug for en model at spejle sig i eller adskille sig fra. Behandleren er m.a.o. modellen, som den behandlede kan identificere sig med.

Men hvad så med den seksuelle forførelse, som Freud så som et problem i modoverføringen, hvor analytikeren lader sig forføre af sin forførende klient? Marcus giver en gribende illustration heraf i *Hvem forfører hvem?*, hvor hun lægger ud med, hvordan en kursusleder på hendes gestaltterapeutiske uddannelse giver hende et klaps på balderne, hvorefter hun rasende forlader kurset. Det er imidlertid ikke en enlig svale, men et genkommende fænomen ved sådanne kurser, som Marcus tager afstand fra, eller rettere hun tager afstand fra handlingen, ikke fra den erotiske overføring, som behandlingen omfatter: »... når jeg sidder alene med en klient af det ene eller andet køn, er der masser af erotik i luften« (s. 199). Nok se, men ikke røre! Handlingen skulle derimod skyldes en modoverføring, der fører til en form for professionel terapeutisk incest. Freuds erfaring viste imidlertid, at en sådan erotik, for så vidt den er animeret eller bestemt af analytikerens position eller ubevidste, udgør en blindgyde for behandlingen.

Ud over at *Psykotterapi i Danmark. Brikker af en helhed* giver et glimrende billede af forskelligartede terapiformer, pointerer den også en række forskelle mellem Freuds intentioner med psykoanalysen og diverse psykoterapier, der måske historisk set har haft et udgangspunkt hos Freud, men som i praksis har bevæget sig radikalt væk herfra. Der findes naturligvis også terapier, der bygger mere snævert på Freud eller Lacans ideer, men de her nævnte er netop karakteriseret ved, at terapeuten fremstår som en autoritet, der ved eller formodes at vide, som indfølelse, narcissistisk jeg-forstærkende eller plantet i sin egen form for modoverføring.

Terapirummet bliver da ikke et sted, hvor det særlige ved subjektet kan komme til udtryk, men hvor to jeger kan enes om dette eller hint, hvis de ellers kan enes herom i en bemærkelsesværdig erotisk samstemmighed. Jeget fryder sig sikkert herover for en tid, – for hvor tit møder det en mester, der

kan lede det? En mester, der skulle rumme en viden, som overstiger jegets viden om sig selv? Men subjektet, der ikke er identisk hermed, som det bl.a. fremgår af Freuds topologiske opdeling mellem jeg, det og overjeg, lider herunder, fordi denne viden er narcissistisk funderet og udelukker subjektets deling. Set fra denne synsvinkel adskiller den kognitive terapi sig iøvrigt ikke væsentligt fra de andre anførte terapiformer.